

KURSANTLAR VA TINGLOVCHILARNI O‘QITISHDA PEDAGOGIK MAHORATLARNI QO‘LLASHDAGI ISTIQBOLLARI TAHLILY YONDASHUV

Harbiy aviatsiya instituti

katta o‘qituvchisi; dotsent

Samandar Iskandarovich To‘xtayev

ANNATATSIYA: Mazkur maqolada kursantlar va tinglovchilarni o‘qitish jarayonida o‘qituvchilarning pedagogik mahoratini takomillashtirish va qo‘llashning istiqbolli yo‘nalishlari tahlil qilingan. Zamonaviy ta‘lim tizimida pedagogik mahorat tushunchasining mohiyati, uning tarkibiy qismlari, shuningdek interaktiv metodlar, masofaviy ta‘lim texnologiyalari va kompetensiyaviy yondashuv asosida ta‘lim sifatini oshirish imkoniyatlari ko‘rib chiqilgan. Tadqiqot natijalari amaliy tavsiyalar bilan yakunlangan.

Kalit szlar: pedagogik mahorat, kursant, tinglovchi, ta‘lim sifati, interaktiv metodlar, kompetensiyaviy yondashuv, kasbiy kompetentsiya, pedagogik texnologiya, masofaviy ta‘lim, ta‘lim jarayoni.

АННОТАЦИЯ: В данной статье анализируются перспективные направления совершенствования и применения педагогического мастерства преподавателей в процессе обучения курсантов и слушателей. Рассматривается сущность понятия педагогического мастерства в современной системе образования, его структурные компоненты, а также возможности повышения качества обучения на основе интерактивных методов, технологий дистанционного образования и компетентностного подхода. Исследование завершается практическими рекомендациями.

Ключевые слова: педагогическое мастерство, курсант, слушатель, качество образования, интерактивные методы, компетентностный подход, профессиональная

КОМПЕТЕНЦИЯ, педагогическая технология, дистанционное обучение, образовательный процесс.

ABSTRACT: This article analyzes the promising directions for improving and applying pedagogical mastery of teachers in the process of training cadets and listeners. The essence of the concept of pedagogical mastery in the modern education system, its structural components, as well as opportunities to improve the quality of education based on interactive methods, distance learning technologies and a competency-based approach are examined. The study concludes with practical recommendations.

Keywords: pedagogical mastery, cadet, listener, education quality, interactive methods, competency-based approach, professional competence, pedagogical technology, distance learning, educational process.

KIRISH

Zamonaviy jamiyatda ta'lim tizimining sifatini oshirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Xususan, harbiy va maxsus ta'lim muassasalarida kursantlar va tinglovchilarni tayyorlash jarayonida o'qituvchilarning pedagogik mahorati hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi.

Pedagogik mahorat - bu o'qituvchining bilim, ko'nikma va kasbiy sifatlarini amaliyotda samarali tatbiq etish qobiliyati bo'lib, u nazariy bilimlarni amaliy faoliyatga aylantirish jarayonida namoyon bo'ladi.

So'nggi yillarda O'zbekiston Respublikasida ta'lim sohasini isloh qilish bo'yicha qator me'yoriy-huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Jumladan, "Ta'lim to'g'risida"gi qonun, prezidentning ta'lim sifatini oshirishga qaratilgan farmonlari va qarorlari pedagog kadrlarning kasbiy mahoratini oshirishga alohida e'tibor qaratmoqda. Bu o'z navbatida kursantlar va tinglovchilarni o'qitishda pedagogik mahoratni qo'llashning yangi istiqbollari ochib bermoqda.

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, zamonaviy ta'lim muhiti tobora raqamlashtirilmoqda, o'quv dasturlari kompetensiyaviy yondashuvga asoslanmoqda va bitiruvchilarga bo'lgan talablar yuksalmoqda. Shu sababli pedagoglarning mahoratini doimiy ravishda takomillashtirish, yangi metodikalarni o'zlashtirish va ularni amaliyotga tatbiq etish masalasi alohida ahamiyat kasb etadi.

Tadqiqotning maqsadi - kursantlar va tinglovchilarni o'qitish jarayonida pedagogik mahoratni qo'llashning hozirgi holatini tahlil qilish, mavjud muammolarni aniqlash va ularni bartaraf etishning istiqbolli yo'llarini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat:

- pedagogik mahorat tushunchasining mohiyatini va tarkibiy qismlarini ochib berish;
- kursantlar va tinglovchilarni o'qitishning o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilish;
- pedagogik mahoratni oshirishning zamonaviy metodlari va texnologiyalarini o'rganish;
- amaliy tadqiqot natijalarini tahlil qilish;
- ta'lim sifatini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqish.

ASOSIY QISM

1. Pedagogik mahorat tushunchasining nazariy asoslari

Pedagogik mahorat - murakkab, ko'p qirrali tushuncha bo'lib, u o'qituvchining shaxsiy va kasbiy sifatлари, bilim darajasi, metodik tayyorgarligi, kommunikativ qobiliyatlari va ijodiy salohiyatining yig'indisidan iborat. Ko'pgina pedagog-olimlar pedagogik mahoratni o'qituvchining o'quv-tarbiya jarayonini yuqori samaradorlik bilan tashkil etish va boshqarish qobiliyati sifatida talqin qiladilar.

Pedagogik mahoratning asosiy tarkibiy qismlariga quyidagilar kiradi:

Gnostik komponent - o'qituvchining fan sohasi bo'yicha chuqur bilimlari, pedagogika va psixologiya sohasidagi bilimdonligi, shuningdek o'z faoliyatini tahlil qilish va baholash qobiliyati.

Konstruktiv komponent - o'quv materialini tanlash, tizimlashtirish, dars rejalarini ishlab chiqish va o'quv jarayonini loyihalashtirish ko'nikmalari.

Kommunikativ komponent - kursantlar va tinglovchilar bilan samarali muloqot o'rnatish, ularning psixologik holatini tushunish va ijobiy pedagogik muhit yaratish qobiliyati.

Tashkilotchilik komponenti - o'quv jarayonini tashkil etish, vaqtni boshqarish, guruh faoliyatini muvofiqlashtirish ko'nikmalari.

Texnologik komponent - zamonaviy pedagogik texnologiyalar, axborot-kommunikatsiya vositalari va innovatsion metodlarni qo'llash qobiliyati. Bu komponentlarning har biri o'zaro bog'liq bo'lib, ularning uyg'un rivojlanishi pedagogik mahoratning yuksalishini ta'minlaydi. Ayniqsa, kursantlar va tinglovchilar bilan ishlash jarayonida bu komponentlarning barchasi amaliy faoliyatda namoyon bo'lishi talab etiladi.

2. Kursantlar va tinglovchilarni o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari

Kursantlar va tinglovchilar toifasi o'ziga xos pedagogik yondashuvni talab qiluvchi maxsus auditoriya hisoblanadi. Ularning o'ziga xos xususiyatlari quyidagilarda namoyon bo'ladi:

Yosh va tajriba xususiyatlari. Kursantlar ko'pincha yosh, o'quv jarayonida birinchi marta murakkab kasbiy bilimlar bilan tanishayotgan shaxslar bo'lsa, tinglovchilar allaqachon amaliy tajribaga ega, malaka oshirish yoki qayta tayyorlash kurslarida o'qiyotgan mutaxassislar hisoblanadi. Bu ikki toifa uchun pedagogik yondashuv tubdan farqlanishi kerak.

Motivatsiya darajasi. Tinglovchilar, odatda, yuqori motivatsiyaga ega bo'lib, ular olingan bilimlarni darhol amaliyotda qo'llashga harakat qiladilar. Kursantlarda esa

motivatsiya shakllanish jarayonida bo‘ladi va bu jarayonda pedagogning roli muhim ahamiyat kasb etadi.

Bilim darajasidagi tafovutlar. Bir guruh ichida turli bilim darajasiga ega shaxslarning mavjudligi differensial yondashuvni talab qiladi. Pedagog har bir tinglovchining individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda ta’lim jarayonini tashkil etishi lozim.

Amaliy yo‘naltirilganlik. Kursantlar va tinglovchilarni o‘qitishda nazariy bilimlardan ko‘ra amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish ustuvor vazifa hisoblanadi. Shu sababli pedagogik mahoratning amaliyotga yo‘naltirilgan jihatlari, jumladan, keys-stadi, amaliy mashg‘ulotlar, treninglar va simulyatsion mashqlar muhim o‘rin tutadi.

3. Pedagogik mahoratni qo‘llashning zamonaviy metodlari va texnologiyalari

Zamonaviy ta’lim amaliyotida pedagogik mahoratni namoyon etishning bir qancha samarali metodlari mavjud:

Interaktiv o‘qitish metodlari. Bahs-munozaralar, “Miya hujumi”, “Rolli o‘yinlar” metodlari kursantlar va tinglovchilarning faol ishtirokini ta’minlaydi. Bu metodlar nafaqat bilim olishni, balki tanqidiy fikrlash, jamoaviy ishlash va muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini ham rivojlantiradi.

Muammoli ta’lim. Ushbu yondashuv tinglovchilarga real hayotiy yoki kasbiy vaziyatlarni taqdim etish va ularni mustaqil hal qilishga yo‘naltirish orqali amalga oshiriladi. Bu metod kursantlarning analitik qobiliyatlarini rivojlantirishda alohida samara beradi.

Loyiha asosida ta’lim. Tinglovchilar guruhlarga bo‘linib, real loyihalar ustida ishlash orqali nazariy bilimlarni amaliyotga tatbiq etish ko‘nikmalarini egallaydilar.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari va raqamli vositalar. Elektron ta’lim platformalari, masofaviy ta’lim tizimlari, video-konferensiya vositalari, virtual

texnologiyalari pedagogik mahoratni yangi bosqichga olib chiqmoqda. Bu texnologiyalar ayniqsa amaliy ko'nikmalarni xavfsiz simulyatsion muhitda mashq qilish imkonini beradi.

Kompetensiyaviy yondashuv asosidagi baholash tizimi. Zamonaviy ta'lim tizimida bilimlarni nazorat qilishdan ko'ra kompetensiyalarni baholashga e'tibor kuchaymoqda. Bu pedagogdan nafaqat bilim berish, balki ko'nikma va malakalarni shakllantirish va ularni obyektiv baholash mahoratini talab qiladi.

Ustoz - shogird (Mentorlik va kouching) yondashuvlari. Tinglovchilar bilan ishlashda mentorlik usullari, individual maslahatlar va fikr-mulohaza berish madaniyati pedagogik mahoratning muhim qismiga aylanib bormoqda.

4. Pedagogik mahoratni oshirishdagi mavjud muammolar va to'siqlar

Tahlil natijalariga ko'ra, kursantlar va tinglovchilarni o'qitishda pedagogik mahoratni qo'llashda quyidagi muammolar kuzatilmoqda:

Birinchidan, ko'pgina pedagoglar zamonaviy interaktiv metodlar va raqamli texnologiyalardan to'liq xabardor emas yoki ularni qo'llash bo'yicha yetarli amaliy tajribaga ega emaslar. Bu, o'z navbatida, malaka oshirish kurslarining sifati va mazmuniga bog'liq.

Ikkinchidan, ayrim o'quv muassasalarida moddiy-texnik baza yetarli darajada rivojlanmaganligi sababli zamonaviy texnologiyalarni amaliyotga tatbiq etish qiyinlashadi.

Uchinchidan, pedagoglarning kasbiy charchashi (burnout) va motivatsiyaning pasayishi ham mahoratni oshirish jarayoniga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

To'rtinchidan, individual yondashuvni ta'minlash uchun zarur bo'lgan vaqt va resurslarning cheklanganligi, ayniqsa katta guruhlar bilan ishlashda jiddiy muammo tug'diradi.

Beshinchidan, pedagogik faoliyatni baholash tizimining ayrim hollarda formal xususiyatga ega bo‘lishi, mahoratni real rivojlantirish o‘rniga hisobotbozlikka olib kelishi mumkin.

5. Pedagogik mahoratni qo‘llashning istiqbolli yo‘nalishlari

Yuqorida keltirilgan muammolarni hisobga olgan holda, kursantlar va tinglovchilarni o‘qitishda pedagogik mahoratni qo‘llashning quyidagi istiqbolli yo‘nalishlarini taklif etish mumkin:

Uzluksiz kasbiy rivojlanish tizimini joriy etish. Pedagoglar uchun muntazam treninglar, malaka oshirish kurslari, vebinarlar va xalqaro tajriba almashish dasturlarini tashkil etish zarur. Bu jarayon nazariy bilimlarni amaliy ko‘nikmalarga aylantirishga yo‘naltirilgan bo‘lishi kerak.

Raqamli pedagogik texnologiyalarni keng joriy etish. Sun‘iy intellekt asosidagi adaptiv ta‘lim platformalari, virtual simulyatorlar va elektron portfolio tizimlari pedagogik mahoratni yangi sifat darajasiga olib chiqishi mumkin. Bunday texnologiyalar har bir tinglovchining individual o‘shish dinamikasini kuzatish imkonini beradi.

Mentorlik institutini rivojlantirish. Tajribali pedagoglar va yangi kadrlar o‘rtasida mentorlik aloqalarini o‘rnatish, “ustoz-shogird” an‘analarini zamonaviy shaklda tiklash pedagogik mahoratning uzatilishini ta‘minlaydi.

Amaliyotga yo‘naltirilgan o‘quv dasturlarini ishlab chiqish. O‘quv dasturlarini ishlab chiqishda ish beruvchilar, soha mutaxassislari bilan hamkorlikda real kasbiy vazifalarga asoslangan modullarni kiritish lozim.

Pedagogik faoliyatni baholashning yangi mezonlarini ishlab chiqish. Baholash tizimida nafaqat nazariy bilim, balki amaliy ko‘nikmalarni shakllantirish samaradorligi, tinglovchilarning fikr-mulohazasi va o‘quv natijalarining real ko‘rsatkichlari hisobga olinishi kerak.

Psixologik qo‘llab-quvvatlash xizmatlarini yo‘lga qo‘yish. Pedagoglarning kasbiy charchashini oldini olish, ularning ruhiy salomatligini saqlash bo‘yicha maxsus dastur va xizmatlarni tashkil etish mahoratni uzoq muddatli saqlashga xizmat qiladi.

Xalqaro tajribani moslashtirish. Rivojlangan davlatlarning ta‘lim tizimlaridagi ilg‘or pedagogik amaliyotlarni o‘rganish va mahalliy sharoitga moslashtirish orqali milliy ta‘lim tizimini yanada takomillashtirish mumkin.

6. Amaliy tahlil natijalari

O‘tkazilgan so‘rovnoma va kuzatishlar natijasida quyidagi tendensiyalar aniqlandi: interaktiv metodlardan foydalanadigan pedagoglar darslarida tinglovchilarning faolligi va o‘zlashtirish darajasi sezilarli yuqori bo‘lgan. Xususan, amaliy mashg‘ulotlar va keys-stadi metodlaridan foydalanilgan guruhlarda tinglovchilarning amaliy ko‘nikmalarni o‘zlashtirish ko‘rsatkichi an‘anaviy ma‘ruza usuliga nisbatan yuqoriroq natija ko‘rsatdi. Shuningdek, raqamli vositalardan foydalangan pedagoglarning darslarida tinglovchilarning qatnashish va o‘z-o‘zini nazorat qilish darajasi oshganligi qayd etildi. Bu natijalar zamonaviy pedagogik mahoratning amaliy samaradorligini tasdiqlaydi va ularni keng joriy etish zarurligini ko‘rsatadi.

XULOSA

O‘tkazilgan tahliliy tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Pedagogik mahorat - kursantlar va tinglovchilarni samarali o‘qitishning asosiy omili bo‘lib, u gnostik, konstruktiv, kommunikativ, tashkilotchilik va texnologik komponentlarning uyg‘un birikmasidan iborat.

2. Kursantlar va tinglovchilarni o‘qitish o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, bu auditoriya bilan ishlashda differensial va individuallashtirilgan yondashuv talab etiladi.

3. Interaktiv metodlar, muammoli va loyiha asosidagi ta‘lim, raqamli texnologiyalar va kompetensiyaviy baholash tizimi pedagogik mahoratni amaliyotda qo‘llashning eng samarali vositalari hisoblanadi.

4. Pedagogik mahoratni oshirishda uzluksiz kasbiy rivojlanish, mentorlik, raqamli texnologiyalarni joriy etish va psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimlarini yo‘lga qo‘yish istiqbolli yo‘nalishlar sifatida belgilandi.

5. Amaliy tadqiqot natijalari zamonaviy pedagogik metodlarning yuqori samaradorligini tasdiqladi, bu esa ularni keng miqyosda joriy etish zarurligini ko‘rsatadi.

Kelajakda pedagogik mahoratni rivojlantirish bo‘yicha tadqiqotlarni davom ettirish, xususan sun‘iy intellekt texnologiyalarining pedagogik faoliyatga ta‘sirini chuqur o‘rganish dolzarb yo‘nalish sifatida belgilanadi. Bu sohada olib boriladigan ilmiy izlanishlar tabora kengaytirib ta‘lim tizimining sifat ko‘rsatkichlarini yanada yuksaltirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta‘lim to‘g‘risida”gi Qonuni. - Toshkent, 2020.
2. Mirziyoyev Sh.M. Ta‘lim tizimini isloh qilish - kelajak poydevori. - Toshkent: O‘zbekiston, 2023.
3. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya: mohiyati va amaliyoti. - Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2022.
4. Azizxodjaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. - Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021.
5. Hattie J. Visible Learning: The Sequel. A Synthesis of Over 2,100 Meta-Analyses Relating to Achievement. - London: Routledge, 2023.
6. Darling-Hammond L., Hyler M.E. Effective Teacher Professional Development. - Palo Alto: Learning Policy Institute, 2022.
7. Komilov F.R. Zamonaviy ta‘lim texnologiyalari va ularni amaliyotga tatbiq etish masalalari. Pedagogika va psixologiya muammolari ilmiy jurnali. - 2024.

8. Тулибаева Г.К. Развитие педагогического мастерства преподавателей в условиях цифровизации образования. Современное образование. - 2023.
9. European Commission. Digital Education Action Plan 2021-2027: Resetting education and training for the digital age. - Brussels, 2024.
10. Қаюмова Н.Т. Компетентностный подход в системе профессионального образования Вестник педагогических наук. - 2024
11. Toshpulatova D.A. Kasbiy ta'lim sifatini oshirishda innovatsion metodlarning o'rni. - Samarqand: SamDU nashriyoti, 2023.
12. UNESCO. Reimagining our futures together: A new social contract for education. - Paris: UNESCO Publishing, 2023.
13. Ergasheva M.B. Tinglovchilarni qayta tayyorlash va malaka oshirish jarayonida pedagogik mahorat. Uzluksiz ta'lim jurnali. - 2024.
14. Selwyn N. Should Robots Replace Teachers? AI and the Future of Education. - Cambridge: Polity Press, 2022.
15. Rasulova Z.I. Harbiy ta'lim muassasalarida kursantlarni tayyorlashning pedagogik asoslari. - Toshkent: Harbiy ta'lim markazi, 2024.